

יהודה ארזי

קיטעי זיכרונות של שאול אביגור ממנו

מקור: פרק 6, 'עם דור ההגנה' (חלק ב'), שאול אביגור, 1962, משרד הביטחון – ההוצאה לאור (פורסם לראשונה בירחון "מולד", בחוברת מס' 193-194, אוק' 1964)

אין כוונתי לכתוב ביוגרפיה מקיפה של יהודה ארזי. קראתי כמעט כל שנכתב עליו לאחר שנפטר, מהם דברים שנראו לי ומהם שלא נראו לי - הן מצד תיאור העובדות והן מבחינת ההערכה. עיינתי במכתבים שנשארו אחריו וברשימות המעטות שפרסם בדפוס. הרגשתי היא, שיש לי מה להוסיף, ואולי מחובתי להוסיף.

בחרתי, איפוא, לספר על יהודה שידעתי מתוך מגעי עמו במשך יותר משלושים שנה.

אקדים לסיפורי נתונים ביוגרפיים מעטים.

יהודה ארזי (טננבאום) נולד בלודז' שבפולין בכסלו תרס"ח (נובמבר 1907) לאביו אברהם ולאמו מרים. להוריו נולדו ארבעה ילדים - שתי בנות ושני בנים. יהודה היה השלישי בהם.

בבית שררה רוח ציונית מובהקת. הייתה זו ציונות שורשית, שלמה, מחייבת, שקראה לעלייה ולמעשים של ממש. יהודה קיבל את ראשית חינוכו בגן הילדים העברי מייסודו של המשורר יצחק קצנלסון, שהיה מבאי ביתו של האב. אחר-כך למד בגימנסיה העברית, וכן קנה השכלה מקצועית בבית-ספר למלאכה.

האב עלה לארץ בראשית 1924, וכעבור חודשים מספר עלו יתר בני המשפחה. יהודה המשיך לימודיו בגימנסיה "הרצליה" בתל-אביב ואחר-כך בגימנסיה בירושלים. כן למד שנים מספר בבית-הספר למשפטים בירושלים.

בסוף 1925 יצא יהודה עם קבוצת חבריו מהגימנסיה לעבודה בגליל ועבד זמן-מה בסלילת כביש כנרת-יבנאל וכן בגידול טבק ביבנאל. באמצע 1926 חזר לתל-אביב. ל"הגנה" נספח בהיותו תלמיד הגימנסיה "הרצליה". בשנת 1926 התגייס למשטרת המנדט בשליחות ה"הגנה", הוא עלה מדרגת שוטר לדרגת סמל וקצין; שירת בתל-אביב ומשנת 1930 בירושלים.

בתחילת 1934 פרש (בעצם, פוטר) מן המשטרה ונתקבל לעבודה בחברת "פרדס" כמנהל המחלקה הימית בנמל חיפה. מ-1936 ועד פרוץ מלחמת-העולם, בשנת 1939, ריכז את פעולת ה"רכש" של ה"הגנה" בפולין, ובשנים הבאות הוטלו עליו משימות שונות הכרוכות באחריות מיוחדת: בש"י (שירות-הידיעות של ה"הגנה"); במאמצים לחבל בבסיסים החיוניים של הנאצים בבלקנים - מתוך שיתוף-פעולה עם המודיעין הבריטי; ובפעולת ה"רכש" בארץ ובארצות הסמוכות.

לבסוף נודע שמו של יהודה לשלטונות הבריטיים כעוסק ב"רכש" למחתרת ה"הגנה". הוצאה פקודת-מעצר נגדו והוא נאלץ להסתתר כשנתיים ימים (1943-1945). בשנת 1945 הוברח לאיטליה ושם הועמד בראש פעולת ההעפלה, שעשה בה עד אמצע 1947.

מסוף 1947 השתקע שוב בפעולת ה"רכש" בתקופה הקריטית ביותר במלחמת-הקוממיות, כשהבריטים עדיין לא יצאו את הארץ והיה הכרח לפעול בהסתר, גם כאן וגם בחוץ-לארץ. לזכותו תירשם רכישת התותחים והטנקים הראשונים לצה"ל המתארגן והולך; כן רכש את האווירונים ששימשו להעברת נשק לארץ ושלושה מפציצים וציוד צבאי רב וחיוני מסוגים רבים אחרים.

בפברואר 1949 חזר לארץ, לאחר שסיים את תפקידו, ופרש מענייני הביטחון. כעבור זמן התמסר להקמת מלון "רמת אביב".

באוקטובר 1957 הלה במחלה קשה שנתגלתה אחר-כך כממארת. יהודה נפטר בייסורים רבים בט"ז אדר א', תשי"ט (פברואר 1959).

היכרותי האישית עם יהודה ארזי, ראשיתה בסוף שנות העשרים. עודני זוכר יפה את פגישתנו הראשונה החטופה. יהודה כבר שירת אז במשטרה ושמו היה ידוע לי. הייתי חבר במרכז ה"הגנה" מסוף 1922 ויהודה היה ידוע לי כאיש "ההגנה" צעיר, נמרץ ונועז, שנשלח בשנת 1926 למשטרת המנדט, כדי לשרת את עניינינו. כבר אז היה ידוע בחוג מכריו כאיש שיש בו משהו מיוחד, משהו "יוצא-דופן". ידעתי, כי עיקר פעולתו הוא המאבק עם הקומוניסטים ("המופסים"), שבהם ראה (כולנו ראינו - ובדין) את עוכרי ישראל והמפעל הציוני, הנכונים בכל עת מצוא לעשות יד אחת עם שונאינו בנפש. יהודה ירד לחייהם ורדף אותם עד חורמה, ובמאבקו לא היה בורר באמצעים.

אך הוא עשה גם בשטחים אחרים: רכישת נשק ל"הגנה", הורדת אקדחים ותחמושת שהובאו בידי העולים באוניות, סיוע בהעברת נשק ה"הגנה" בארץ בחסות חסינותו כקצין משטרה, איתור מלשינים על ה"הגנה" ועיקוב אחריהם, ועוד.

עיקר עיסוקי ב"הגנה" בימים ההם היה בגליל ורק לעתים נזדמנתי לתל-אביב ולירושלים. כמרכז ארצי של ה"הגנה" שימש בימים ההם יוסף הכט, שבנה את ביתו בשכונת-בורוכוב (עתה גבעתיים). למרכז ה"הגנה" לא היה בתל-אביב משרד ואף לא חדר-קבע לפגישות. הודעות היו נמסרות ופגישות היו נערכות בדירתו של חבר מפקדת תל-אביב יצחק רוזנטל (אחר-כך רזיאל), שגר בקצה רחוב אלנבי, לא הרחק מחוף הים, והטלפון שלו, אחד ממעטים בימים ההם (מספרו 369), שירת הן את אנשי ה"הגנה" בתל-אביב והן את אנשי המרכז.

הדבר היה, כאמור, בסוף שנות העשרים, אך לפני מאורעות 1929. סרתי לדירתו של יצחק רוזנטל, מן-הסתם כדי לקבוע פגישה עם יוסף הכט, והמתנתי. לפתע נשמעה נקישה בדלת ונכנס יהודה ארזי. החלפנו מילות היכרות. הרושם הראשון, החיצוני, לא קירב. יהודה היה לבוש בקפידה רבה, חליפה אזרחית כהה וענד עניבה צבעונית, שיער ראשו סרוק למשעי אחורנית ונוצץ קמעה. מבטו היה עז וחודר - מלוכסן משהו וסקרני. החלפנו משפטים ספורים, אך לא הוקם כל מגע. חשתי זרות ומרחק. הייתי פועל גלילי, פלח ואיש-קבוצה. ימים ספורים בחודש ורבים מלילות, הקדשתי לענייני הגנה. בכל מהותי הייתי שונה ממנו ועולמי הרוחני רחוק מעולמו. המרחק בין איש הגליל לאיש העיר - בחיצוניותו איש "החברה הנוצצת" - היה בימים ההם רב לאין שיעור משהוא עתה. לימים נודע לי, כי עוד בהיותו בגימנסיה ניסה יהודה לפנות לעבודה גופנית ועבד זמן-מה - יחד עם קבוצה מחבריו למחלקה - בכביש יבניאל, אך חלה שם בקדחת וחזר העירה. בחייו הייתה זו אפיזודה ותו לא. הוא נשאר עירוני שבעירוני.

אחר-כך ובייחוד לאחר מאורעות 1929, החלו פגישותינו תוכפות והולכות. "חסינותו" של יהודה נוצלה יותר ויותר לצורכי העברת נשק ממחסני מרכז ה"הגנה" לנקודות היישוב וכן מנקודה לנקודה. יהודה היה נועז ולא ידע פחד ורתיעה. "חוצפתו" וביטחונו העצמי, מלווים משובה ואהבת ההרפתקה, גברו והלכו. לרגל ענייני ה"הגנה" הייתי מזדמן לעתים לדירתו בירושלים (ב-1930 הועבר יהודה לשרת במרכז הבולשת בירושלים). היחסים נתהדקו, אך האווירה השוררת בביתו והחברה שהזדמנה לשם היו זרות לרוחי כקודם.

יום אחד, ואני שוהה בירושלים, הגיעה ידיעה (באמצעות ר., הרפתקן ופושע מועד), כי ערבים הטמינו נשק במערה מסוימת בקרבת העיר. מייד התגייסנו למבצע. יצאנו עם חשכה - ועמנו משה שרת, דומני, אהרון חיים כהן ועוד כמה

חברי "הגנה" מן העיר - ובראש ה"טור" יהודה ארזי ועמו מורה הדרך הנזכר. יהודה שקד לצייד את כולנו באקדחי המשטרה שנמצאו בביתו לכל מקרה צורך. שוטטנו בליל-חושך בהרי ירושלים, בסביבות הכביש המוליך לתל-אביב, בשבילים וללא שבילים, חיפשנו ופשפשנו בין סלעים וטרשים עד שכמעט אפסו כוחותינו. זכורני שדווקא ר. - נמוך קומה וצנום, זריז וקל-רגליים - היה נכון להמשיך בחיפושים, אך אנו החלטנו שהגיע הזמן "להתקפל". לאחר חצות חזרנו מאוכזבים, ואף מבוישים במקצת, לירושלים. נכנסנו לדירתו של יהודה ארזי. הוא, כיבדנו בתה מהביל ובדברי-מתיקה והתפזרנו איש לעברו. גמרנו אומר להחשות ולשמור את "קלון כישלוננו" בלבנו.

הדבר היה בתל-אביב בראשית שנות השלושים. שני חברי "הגנה" נעצרו בידי המשטרה בעת "קבלת" נשק שעמדו לקנות מידי שוטר בריטי. ברור כי האנשים נפלו בפח, שטמנה להם המשטרה. העצורים נשלחו לכלא יפו. הדבר היה בשעות הערב. מן ההכרח היה לבוא בדברים עמם בכלא ולהדריכם לפני שיוחל בחקירתם. הוזעקנו לוועד הפועל של ההסתדרות (בבנינו הישן, ברחוב אלנבי 115), שם היה "בסיסנו". מן הבאים זוכר אני את יוסף אבידר (אז רוכל) ואת דב הוז המנוח. במי ניוועץ? כמובן, ביהודה ארזי, שנמצא למזלנו בתל-אביב. הוא הובהל מניה-וביה לחדרו של דב הוז בוועד הפועל.

יהודה שמע את הפרשה בהקשבה דרוכה, כששפתיו קמוצות כדרכו ברגעים מעין אלה, ולא היסס לרגע. מייד הוזעק חבר "הגנה" נאמן וממולח ויהודה "עצר" אותו, כדת וכדין "בשם החוק", כקומוניסט מסוכן ומבוקש (הוא שוחרר למחרת היום כמי ש"נעצר בטעות"). האיש הודרך ונשלח בלוויית שוטר - נאמן, כמובן - לכלא יפו. יהודה ביאר לו באר היטב כיצד ייפגש עם העצורים בבית-הכיסא של הכלא ומה ישים בפיהם. הכל "דפק" ללא תקלות. העצורים הודרכו ושוחררו כעבור זמן קצר "מחוסר הוכחות".

כיבוש קרקעות עמק-חפר (אז ואדי חווארת) והעלייה לנקודות הראשונות באזור זה, בשנת 1932 ובראשית 1933, היו כרוכות בסיבוכים חמורים. תעמולה ארסית התנהלה בקרב ערביי הסביבה - פלחים ובדווים - על-ידי מסיתים ערבים; והקומוניסטים היהודים (אנשי פ.ק.פ.) שקדו להוסיף שמן למדורה. המשטרה - ברובה המכריע ערבית - לא סייעה כלל, ויש שגם הכשילה ואף חיבלה. היה הכרח להמציא נשק-הגנה - בלתי-לגלי, כמובן - למתיישבים העולים לנקודות החדשות. יהודה נחלץ מייד, ובכל להטו, למשימה הזאת. בנצלו ללא היסוס את תעודת-הקצין שלו, ליווה את המכונית שהחישה נשק-הגנה לכל נקודה חדשה בכל מסעותיה והציל אותה מחיפושי המשטרה. המשימה בוצעה ללא כל תקלה.

במחצית השנייה של שנת 1933, בעקבות החקירה ברצח חיים ארלוזורוב, חל משבר עמוק ביחסים שבין יהודה ארזי ובין ראשי ה"הגנה" ופעיליה. והקרע נמשך שנים - בעצם, עד המחצית השנייה של 1936. מר מאוד היה פירוד הלבבות, גם ליהודה וגם לנו. יהודה פרש מכל פעילות ב"הגנה". הוא פוטר או התפטר מהמשטרה ופנה לעבודה פרטית בחברת "פרדס".

אך הקרע לא נעשה קבע. זמן קצר לאחר פרוץ מאורעות 1936 (שהחלו ב-19 באפריל) נקרא יהודה ארזי למשימות חדשות - ביתר דיוק, הטיל על עצמו, באישור ראשי ה"הגנה", משימות חדשות ונכבדות. ברם, הפצע לא נרפא וכנראה אף לא היה עשוי להירפא כליל.

במרס 1936 (כחודש לפני פרוץ המאורעות), יצאתי בשליחות מרכז ה"הגנה" לאירופה. לא העלינו על דעתנו - סימן מעציב לרמת שירות הידיעות שלנו בימים ההם - שאנו עומדים על סף התפרצות חמורה, כמעט וולקנית במושגי התקופה "האידיולית" היא. היה הכרח למצוא מקורות לרכישת נשק חדש ומשובח. המקור העיקרי להספקת נשק מאירופה היה בימים ההם סוחר נשק בלגי מאנטוורפן ששמו ואן קאוונברג. אך קצב הספקת הנשק וכן טיבו לא סיפקו את צורכי ה"הגנה". לכן יצאתי לתור אחר מקורות חדשים. כמרכז ה"רכש" באירופה שימש אז דוד שאלתיאל.

ובינתיים פרצו המאורעות. הארץ זעקה להגברת המשלוחים. נעשה כל האפשר להחשת הזרם מבלגיה. נבדקו גם הצעות בצרפת - למרבה האכזבה, ללא תוצאות חיוביות.

באמצע יוני חזרתי באונייה לחיפה, לאחר שהושגו, בעזרתו של ד"ר ח. וייצמן, סכומים נוספים לצורכי הרכש. לתימהוני - אפשר לומר, לתדהמתי - פגשני מייד עם רדתי מכבש האונייה יהודה ארזי! (כאמור, שימש אז פקיד בחברת "פרדס"). ובפיו מעשה: לארץ נזדמנו לפני זמן-מה תיירים גויים מפולין, בעלי קשרים נכבדים ב"חלונות הגבוהים" של הממשלה הפולנית. הוא נלווה אליהם בסיוריהם בארץ והשפיע עליהם לנסות דבר אל שלטונות מסוימים בפולין ולשכנעם כי ימכרו לנו נשק צבאי חדיש. הכוונה הייתה, כמובן, לנשק קל. והנה לפני זמן קצר קיבל מברק, כי השלטונות הפולניים נכונים לעסקה. יהודה כבר בא בדברים עם אליהו גולומב ועם דב הוז והם נוטים לשלות אותו לפולין - אך עודם מחכים לחוות-דעתי, לאחר ביקורי בענייני רכש באירופה.

הרגשתי כי יהודה לוחט לפעולה, מאמין בתוצאותיה, חוזה לה גדולות ועם זאת חושש פן משקע השנים האחרונות והפרץ שנבעה בינינו בעקבות חקירת רצח ארלזורוב ינאוני מלתמוך ביוזמתו. חשתי זאת במבע-עיניו הבולט, בסגנון דיבורו וברתיעה שבקולו.

לאחר ששמעתי את פרטי הדברים מפיו ונועצתי באליהו ובדב, הצטרפתי בלב שלם להצעה וכעבור זמן קצר יצא יהודה בשליחות מרכז-ה"הגנה" לפולין.

תקופה חדשה נפתחה למפעל הרכש עם צאת יהודה לפולין, תקופה מבורכת שארכה כשלוש שנים: מהמחצית השנייה של 1936 ועד פרוץ מלחמת-העולם השנייה, בספטמבר 1939.

לראשונה בתולדות ארגון ה"הגנה" רכשנו נשק חדש ממקור ראשון, **ממשלתי**, ובברכתם של מוסדות השלטון המוסמכים. אכן, הובלת הנשק לארץ נעשתה, כמובן, בהסתר, אך הנשק היה חדש ומשובח ועצם פעולת הרכש הייתה לגלית. כשנתקבל משלוחו הניסיוני הראשון והצנוע של יהודה מפולין במכלי-הסוואה (מעגלות חקלאיות) לקחתי חלק בפתיחת המכלים. הפתיחה נעשתה באחד ממכוני-המים המוסתרים מעין זר בסביבות נהלל. המשלוח כלל בסך-הכול 25 רובי מאוזר, שני מקלעי ר.ק.מ. (קלים) ושלושים אלף כדורים.

כשנגלה לפנינו הנשק, אורו עינינו ולבותינו פרצו משמחה: סוף-סוף, נשק חדש ונוצץ - ישר מבית-החרושת. לא כאותם הרובים המשומשים שעלה בידינו לרכוש מידי הערבים בארץ, ואף לא כנשק - המחודש ברובו - שהגיענו מבלגיה.

מייד אף היטבנו את לבנו. יהודה נהג לצרף, בתוך מכלי המשלוח, נקניקים משובחים, בקבוקי משקה וטבלאות שוקולדה - להנאת המשתתפים ב"מצוות" פתיחה. שתינו "לחיים" ותקוות חדשות מילאו את לבותינו.

כל המשלוחים ששלח יהודה מפולין **כולם** הגיעו בשלום לידי ה"הגנה" בארץ, בהסוואות מהסוואות שונות. בעניין זה גילה יהודה דמיון רב וכושר-המצאה מפתיע. עד פרוץ המלחמה נתקבלו מפולין כ-2,750 רובי מאוזר, 225 מקלעי ר.ק.מ., כ-10,000 רימוני-יד מטיפוס פולני, כשני מיליון כדורים לרובים ולמקלעים, אקדחים על תחמושתם, וכו' וכו'. הייתה זו תרומה יקרה ונכבדה בימים השחורים ההם.

אין זאת אומרת שכל המבצע הגדול הזה (עשרות משלוחים!) התנהל על "מי מנוחות". לא חסרו תקלות, אך יהודה התגבר עליהן בכושר-המצאתו, בהתמצאותו המהירה, בהעזתו, בתושייתו - וגם במזלו הטוב, שעמד לו לא אחת.

הברחת כמויות נשק כאלו לארץ לא יכלה להיות נסתרת לאורך ימים מסוכני המודיעין הבריטי, שהתחקו על פעולות ה"הגנה" בארץ ובחוץ-לארץ, ולא נעדרו, כמובן, גם בפולין. במחצית הראשונה של 1939, ביקר שר-החוץ הפולני, קולונל בק, בלונדון ושם דרש ממנו שר-החוץ הבריטי, אנטוני אידן, להפסיק את ממכר הנשק ליהודי ארץ-ישראל. הדרישה התקיפה היה לה משקל רב, נוכח האינטרסים החיוניים, שקשרו את פולין עם בריטניה בימים ההם. דאגה

גדולה לגורל המפעל אפפה אותנו. אך לא ארכו הימים ותמורת תשלום מתאים הצליח יהודה להצטייד בתעודת סוכן רשמי לרכישת נשק מטעם ממשלת אסטוניה - והפעולה בפולין נמשכה במלוא הקצב.

יהודה לא הסתפק ברכישת נשק בלבד. פעולתו התרחבה והסתעפה. הוא רכש בפולין, בלא ידיעת השלטונות הפולניים, מכונות משומשות לעשיית כדורים של 9 מ"מ, והן המכונות הראשונות לייצור כדורים שהגיעו לרשות ה"תעש" של ה"הגנה".

והנה קטע ממכתב אל אחיו ובו הד לאושרו על רכישת המכונות (מספטמבר 1938):

"... הקשב ושמע: קניתי קומפלט מכונות לתעשיית 'מסמרים' (כיניו לכדורים) ובמשך 16 שעות ביום אני רובץ עליהן עם אינג'ינרים ומייסטרס ועשרה פועלים. תוכל לברך אותי במזל טוב, כי הצלחה כזאת עוד לא הייתה בעולם ... חלמתי על תעשייה תמיד וכעת אני מגשים את חלומי ...".

אגב, הידיעה על משלוח מכונות זה הסתננה לאוזני סוכני האינטליג'נס הבריטי ונשקפה סכנה ממשית שהמכונות תוחרמנה על-ידי שלטונות המכס (כלומר, שלטונות המנדט). האזהרה הגיעה במועדה לאנשי הש"י בארץ. בטכסיס מחוכם ובמהירות הסיטי יהודה את כיוון משלוח המכונות והן נפרקו בנמל ביירות ואוחסנו שם במחסן-ערובה השייך לערבי. רק בשנת 1941, בתקופת "שיתוף-הפעולה" עם האינטליג'נס הבריטי, על רקע מלחמת-העולם, הובאו המכונות לארץ, נמסרו לאנשי התע"ש, שופצו וכוננו. במאמצים רבים ובתחבולות מחוכמות - הימים היו ימי מלחמה - הושגו חומרי-הגלם הדרושים ולראשונה זכינו לראות כדורי 9 מ"מ, נוצצים, חדשים ומשובחים, מתוצרתנו.

לאחר האיחוד עם ארגון ב' (אפריל 1937), עברו מקורות הרכש שלו בפינלנד לרשותנו (באמצע שנת 1931 נפרד מארגון ה"הגנה" פלג, שהיה מכונה בפיו - ארגון ב'. באפריל 1937 חזר למסגרת ה"הגנה" הכללית. ואז נתפצל ממנו חלקו הרוויזיוניסטי וייסד את האצ"ל). ארגון ב' רכש שם בזמנו תת-מקלעים "סואומי" מתוצרת פינלנד. משלוח של מאה מקלעים ותחמושתם נתקע איך שהוא בפינלנד והייתה סכנה שיאבד ל"הגנה". יהודה טס להלסינקי, ובתחבולה מחוכמת העביר את המשלוח ל"נמל החופשי" שבגדיניה - הוא נועד, כביכול, למקסיקו. באחד המחסנים שבנמל גדיניה נארז הנשק באחד הלילות במכלים של מדחסים (קומפרסורים), תוצרת פראג שבצ'כוסלובקיה. היעד של המדחסים היה נמל ארץ-ישראלי. סופו של משלוח הנשק שהוא הגיע לארץ, נפרק בשלום מהאונייה - ומצא את מקומו במחסני ה"הגנה" בארץ.

במרצו של יהודה ובלחצו הועבדו לרשות חברת "אוורון" בארץ ארבעה מטוסי-אימון זעירים פולניים מטיפוס ר.ו.ד.. באווירונים אלה אומנו ראשוני הטייסים של ה"הגנה". תוכניות מתוכניות שונות צצו חדשים לבקרים בדמיונו הפורה של יהודה ועמדו על סף ההתגשמות. על כולן הקיץ הקץ עם פרוץ מלחמת-העולם השנייה.

ורק עוד תוכנית חשובה אחת שהגיעה לכלל הגשמה אזכיר. מרכז "החלוץ" בפולין יזם הכשרה צבאית לחבריו, כחלק מהכנתם לקראת עלייתם לארץ. ואולם רק בסיועו הפעיל של יהודה, בעזרת קשריו עם שלטונות הצבא הפולני ובכספים שהצליח לגייס בפולין, הוחל בהגשמת תוכנית זו. נתקיימו כמה קורסים למדריכים, בפיקודם ובהדרכתם של מדריכי ה"הגנה" מן הארץ וקצינים פולניים. הוקמו מחנות והותקנו מטווחים, והפעולה עמדה להתרחב ולהתפשט על-פני סניפי "החלוץ" ותנועות הנוער ברחבי פולין. אך המלחמה שמה קץ גם להתחלה מבטיחה זו.

בתקופת פעולתו של יהודה בפולין, ביקרתיו פעמים מספר (וכן ביקרוהו שם אליהו גולומב ודב הוז ומשה שרת). כל ביקור היה לכל אחד מאיתנו חוויה עזה. יהודה ניהל את עבודתו כשהוא חולש יחידי על כללותה ועל כל פרט בה. ורק בדרך עבודה זו מצא סיפוק - אז ובימים הבאים. את עבודתו ניהל מתוך התרכזות והשתקעות גמורה בה, באימוץ כל כוחות גופו ונפשו, בתבונה, בביטחון וביד רמה.

בשנת 1938 נשלח אליו מן הארץ לעזרה כתריאל כץ וכן סייעו בידו בעבודה הטכנית, בעיקר באריזה בבית-המלאכה, חברים אחדים של "החלוץ" - מסורים, נאמנים וחרוצים - מאנשי ההכשרה של גרוכוב.

כשהייתי מזדמן לפולין בשליחות "המרכז", הייתי "מתכבד" בסיוע ממשי בעבודת האריזה המפרכת, וכפי שסופר לי נתכבדו באותה מלאכה גם אליהו ודב בביקוריהם בוורשה. שוב הייתי לובש בגדי עבודה וחוזר להיות מה שאהבתי באמת - איש-עבודה, עושה בעבודת-כפיים מועילה, מעייפת ומהנה. היינו משתקעים במלאכת האריזה, שנעשתה בעיקר בלילות, על-פי-רוב לאור פנסי-חשמל של יד. בכלל גילה יהודה חיבה יתרה לעבודות לילה (וכן לשיחות לילה). התפעלתי מכושר-סבלו, תבונת-כפיו וכושר-ההמצאה הטכנית של יהודה, "האינטליגנט". את מלאכתנו היינו מסיימים, כרגיל, בשעות שלאחר חצות ואז היינו פושטים את בגדי העבודה, משפשפים בבנזין את ידינו המשומונות, עונדים את עניבותינו ויוצאים את בית-המלאכה אל הרחוב השומם והדומם. סרים היינו לאחדמבתי-הקפה הוורשאים המאחרים להיסגר ומהנים עצמנו בקפה חריף וחם. זוכרני שעל-פי רוב נזדמנו לבית-קפה, ששימש מקום מפגש-לילה לסופרים, אנשי אמנות ובוהמה, יהודים וגויים, ושמו "בי-בה-בו". היינו לוגמים מן הקפה, מיטיבים לבנו במיני מאפה, ויהודה היה מפליג על כנפי דימיונו ומנסה לגרור אחריו גם אותנו, ה"ריאליסטים" ואולי גם הספקנים. כך בילינו בחברות ובנעימות, מופרשים מהקהל הרועש ומזמזם סביבנו, הרחוק ת"ק פרסה מהעניינים שמילאו את לבותינו. עד שהייתה גוברת עלינו העייפות מן העבודה המפרכת שעשינו והיינו פורשים למנוחת לילה, כשבית-הקפה עדיין מוסיף לסאון.

יהודה יצא את פולין לאחר פלישת הגרמנים, כשפצצות חיל-האוויר הנאצי כבר נפלו בכל מרכזי פולין המערבית ועל-פני כבישיה, וזרעו הרס, מהומה ואימה. ורשה - בסיס פעולתו של יהודה - כבר הופצצה קשה פעמים מספר. תוהו ובוהו השתרר בבירה ערב נפילתה בידי הצורר. יהודה נאלץ לחמוק ממנה במכונית - בנסיעה הרפתקנית ומטורפת - דרך רומניה, יוגוסלביה ואיטליה. שהינו בימים ההם בפריס ולא ידענו מה אונה ליהודה. וחרדנו לו מאוד, בתוך שאר דאגותינו וחרדותינו הרבות. עינינו אורו כשהופיע לפנינו בריא ושלם בפריס - במחצית השנייה של ספטמבר 1939. התחבקנו.

בשנים הבאות - שנות מלחמת-העולם - נפרדו דרכינו: שטחי פעולותינו היו שונים, ונפגשתי עם יהודה רק מפקידה לפקידה. יחסי החברות והידידות התמידו, אך כל אחד מאיתנו היה שקוע בעולם אחר של מעשה.

אני נשתקעתי יותר ויותר במבצע ההעפלה. עם סגירת הים התיכון בפני שיט חופשי, לרגל כניסת איטליה למלחמה (יוני 1940), פנינו ביתר-שאת להגברת ההעפלה מארצות המזרח (סוריה, לבנון, עיראק, פרס ותורכיה) וכן ממצרים ומארצות צפון-אפריקה. פרקי-זמן ממושכים שהייתי במסעות ובנדודים בארצות אלה ונותקתי מהפעולה השוטפת של ההגנה בארץ.

יהודה התמסר זמן-מה לביצוע תוכניות חבלה בפעילות הנאצית בבלקנים ובמפעלי הנפט ברומניה, ששימשו משאבים למכונת-המלחמה הגרמנית. זו הייתה תקופת שיתוף-הפעולה בין הסוכנות וה"הגנה" ובין מוסדות המודיעין הבריטיים.

אחר-כך השתקע כולו בעסקי הרכש ועשה רבות וגדולות, בממדי הימים ההם - הוא ועמו חברים אחרים - בפעולת הרכש בסוריה ועל גבול א"י וסוריה (ב-1941) וכן במדבר המערבי וב"סחיבה" מרכבות א"י ומחסני הצבא בארץ.

אך לא אפליג בתיאור פעולתו בשטח זה, שעליה אני יודע רק מסיפוריו, מקריאת עדויות ומשמיעה.

פעולתו שנמשכה כשנתיים הוכתרה בהצלחה רבה, עד ששמו כרוכש נשק למען ה"הגנה" נודע לשלטונות הבריטיים ואלה החלו בעיקוב נמרץ אחריו ואחר פעולתו. יהודה חש שהקרקע "בוערת" מתחת לרגליו וימיו בעבודת הרכש קצובים, והגביר את קצב פעולתו.

מבצעו האחרון היה הפשיטה הלילית הנועזת על מחסן הנשק של בסיס-האימונים לצנחנים ולאנשי ה"אינטליג'נס" הבריטי על הר הכרמל (סוף מרס 1943). הפעולה שהתנהלה בפיקודו ולקחו בה חלק יחידת פלמ"חאים וחברי "הגנה" אחרים הוכתרה בהצלחה גמורה והביאה למחסני ה"הגנה" מאות רובים ומספר הגון של מקלעים וכן כמות הגונה של תחמושת. למחרת נודע הדבר לשלטונות ואלה החליטו לעצור את יהודה ואת חברו הקרוב בפעולת הרכש

יצחק לוי ופתחו במצוד עליהם. באמצע יולי באותה שנה הודבקו תצלומיהם בחוצות הערים ובתחנות-המשטרה ופרס הובטח לכל מי שיסייע לעצירתם. יהודה נאלץ להיכנס ל"סליק" וחי בהיחבא כשנתיים ימים. לשם הסוואה גידל שפם וזקן, ששינו את פרצופו להפליא, וכן ניסה לשנות את דרך-הילוכו, שהיה בולט ומיוחד (זמן מה לאחר מאורעות 1929 לקח יהודה חלק בהתחרות רוכבי אופנוע. אגב נסיעתו המהירה נפל ונחבל קשה ברגלו. שבועות מספר חלפו עד שנרפא. מאז לא היה הילוכו תקין).

אלה היו לו ימים קשים, קשים מנשוא. יהודה סבל מאוד מחוסר הפעילות הקדחתנית אשר היה רגיל בה ואשר נעשתה לו טבע. כחיה פצועה היטלטל בחדרי המחבוא, שנאלץ להחליפם מפעם לפעם, ולא מצא מנוח.

הייתי בין אלה שביקרוהו אז לא אחת. אליהו גולומב שימש לו משענת נאמנה בשנים הקשות האלה.

יהודה גיסה למצוא לו פורקן והשתקע במחקר מטבעות יהודיות עתיקות ובארכיאולוגיה של א"י והגיע בשטחים אלה לבקיאות הגונה - אך רגיעה ומפלט לא מצא בכל אלה.

בשהותו ב"סליק" גם חיבר כרטיסיות נחוצות לעזרת הש"י והר"ן (ריגול נגדי). אך כל העיסוקים האלה היו רק תחליפים לשעה. יהודה לא מצא מרגוע לנפשו, הוא התפרץ לפעולה ולא נתן מנוח.

לאחר פלישת בעלות-הברית לאיטליה ולאחר שנתבססו שם יחידות-צבא יהודיות והבריגדה היהודית, החליט אליהו גולומב, כי יש להבריח את יהודה לאיטליה ולהפקידו שם על הרכש ועל ההעפלה. פליטים, שרידי השואה, כבר החלו נוהרים אז לאיטליה.

לא היה זה מקרה יוצא-דופן, שאלהיה היה מחליט החלטה ואף ניגש לביצועה בלי להימלך אף בחבריו הקרובים הנוגעים בדבר. אך אנו סלחנו לו דברים אשר בשום פנים לא היינו סולחים לחבר אחר - **לשום** חבר אחר. אודה, כשהגיעה אלי הידיעה על החלטתו של אליהו גולומב היו לי ספקות - מותר לומר, ספקות חמורים - אם יהודה ארזי הוא האיש הנכון למלאכת ההעפלה. בפגישתי עמו, בטרם ייצא לדרך, אמרתי לו בגילוי-לב ובחצי-הלצה:

"כיצד תעסוק בעליית יהודים - והלא אתה אוהב את הרובים יותר מאשר את היהודים".

פניו של יהודה לבשו חומרה ועלבון. "סמוך עלי", הייתה תגובתו הלקונית. לשמחתי - מוטב לומר, לאושרי - התבדו ספקותי. יהודה גילה את מלוא כוחו במלאכת ההעפלה. כאן פרש את כנפיו. יהודה יצא את הארץ בדרכו למצרים במדי סמל בצבא הבריטי. ממצרים הגיע במטוס לאיטליה, במדי טייס-משנה פולני, בעזרתו של טייס יהודי אנגלי. הדבר היה באפריל 1945.

[הערת מערכת: מאחר שהדגש בכתבה כאן הוא על פעילות הרכש של ארזי, הושמט כאן קטע ארוך בו מעלה שאול אביגור זיכרונות מפעילותו של ארזי במפעל ההעפלה בתקופה אפר' 1945 עד אפר' 1947. את הקטע המושמט ניתן למצוא באתר בדפים העוסקים בהעפלה ובמוסד לעליה ב'; לחילופין, הקש כאן לקריאתו]

מגעי הבלתי-אמצעי עם יהודה ארזי ניתק [מאז אפר' 1947, עת סיים ארזי את פעילות ההעפלה שלו באיטליה, במסגרתה היה כפוף לאביגור ראש המוסד לעליה ב'] עד מרס 1948. קרבו ימי ההכרעה המדינית והצבאית. בן-גוריון נכנס ראשו ורובו למלאכת הכשרת ה"הגנה" לקראת המבחנים הצפויים. הוא התרעם עלי קשות כי עודני שקוע במעשה ההעפלה.

"האומנם אינך חש את המתהווה, את הצפוי?"

שאלני בתרעומת גלויה ותוקפנית באחת מפגישותינו. אך אני אחת החלטתי להביא את פעולת ההעפלה לשלב של הכרעה וסיום.

בימים ההם התכוננו להנחית מהלומה אדירה על מדיניות השערים הסגורים של "הספר הלבן"; קיוונו שתהא זו מהלומה ניצחת. על הפרק עמדה השטת ה"פאנים" מרומניה ומבולגריה. שתי האוניות ("פאן קרסצ'נט" ו"פאן יורק", ששמותיהם הוסבו אחר-כך ל"עצמאות" ו"קייבוץ גלויות") נשאו 15,236 מעפילים. היה זה שיא בממדי ההעפלה שלנו. הפלגת האוניות הייתה כרוכה בסיבוכים קשים - ארגוניים, מדיניים ואחרים. פרטי המעשה אינם עניין לכאן. רק לאחר שהפליגו שתי ספינות אלה ראיתי את חלקי אני במלאכת ההעפלה כגמור. חזרתי לארץ, בראשית ינואר 1948, והעמדתי עצמי לרשות ענייני הביטחון. לאחר שנעדדתי מהארץ ואף נותקתי במידה רבה מן העניינים השוטפים יותר משנה ומחצה, לא קלה הייתה קליטתי במערכת הביטחון בתנאים החדשים.

בן-גוריון קיבל את תיק הביטחון בדצמבר 1946, בקונגרס הציוני הכ"ב, שנתכנס בבאזל. לאחר שלמד ביסודיות את המצב (ערך לעצמו "סמינר" מקיף, כלשונו) ונתבררה לו המצוקה החמורה, המשוועת של ארגון ה"הגנה" מבחינת ציודו בנשק, החליט להפנות למשימת הרכש ממיטב האנשים. לא רבים חשו בחריפות ובבהירות גמורה כמוהו את חומרת המבחנים הממשמשים ובאים. באחת מפגישותי עם בן-גוריון, במחצית השנייה של 1947, כששוחח עמי בנושא זה, הצעתי לו לגייס את יהודה ארזי, ש"נתפנה" בינתיים מעבודתו בהעפלה. ואכן, לא ארכו הימים ובן-גוריון הציע ליהודה ללכת לארצות-הברית ולארצות אחרות שמעבר לים ולהתמסר לפעולת הרכש במהדורתה החדשה.

באירופה פעל אז בשטח זה מוניה מרדר (מרדור), ובסוף נובמבר 1947 נשלח לאירופה גם אהוד אבריאלי.

אותה שעה קשתה על יהודה קבלת השליחות מטעמים משפחתיים. הוא אף חשש ללכת אל מעבר לים, לארצות שלא נוסה בהן, ונטה יותר ללכת לאירופה, שבה הרגיש עצמו בן בית. אך המצב החמור תבע פעולת רכש נרחבת, בממדים שעוד לא ידענו כמותם, ותביעתו הנמרצת של בן-גוריון כבדה עליו והוא קיבל את הדין.

בסוף נובמבר או בראשית דצמבר 1947 יצא יהודה את הארץ. בדרכו התעכב כיומיים ברומא והפקיד בידי עדה סירני סכום כסף לרכישת שתי ספינות עשויות ברזל להובלת הנשק שיירכש בעתיד. מרומא טס לארצות-הברית והשתקע בפעולה.

זרים היו ליהודה תנאי הפעולה בארצות-הברית, שונים לחלוטין מאלה ששררו באירופה המעורערת והמסוערת שלאחר מלחמת-העולם. לאחר תקופת גישושים נתפס יהודה לרכישה הגונה של נשק קל, של תותחים מסוגים שונים ושל טנקים קלים. בקנדה רכש נושאת-מטוסים קטנה, שיצאה מכלל שימוש, ושמה "אטו". לפי תוכניתו צריך היה כל הנשק להיעמס על אונייה זו ולהגיע לחופי הארץ באמצע מאי 1948, עם צאת הבריטים. לפי כמותו וסוגיו עשוי היה הנשק להספיק לציודו המלא של צבא-היבשה שלנו בשלב התארגנותו הראשון. התוכנית הייתה גדולה, מלהיבה - כולה לפי מיטב הדמיון הממריא של יהודה. ובן-גוריון נשען במידה רבה על תוכנית הציוד הזאת.

אני טרם נעגנתי אז בשטח-פעולה מסוים במערכת הביטחון המוקמת מחדש. בן-גוריון תכנן את שליחתי לתפקיד מרכזי בנגב, ולאחר היסוסים קיבלתי עלי את המשימה ואף התחלתי מתכונן לה למעשה, בעזרת חברי ואיש-אמוני בימים ההם, ליובה אליאב.

בעשרים במרס השתתפתי בישיבה, שבה נסקר המצב הביטחוני. הישיבה נתקיימה בתל-אביב בדירתו של יעקב דורי, הרמטכ"ל דאז, שלא היה בקו הבריאות. ישבנו בחצי גורן עגולה סביב מיטתו; נכחו שם, לפי זיכרוני: בן-גוריון, יגאל ידין (קצין-המבצעים), ישראל גלילי, גולדה מאיר ואני. גולדה מאיר, שאך-זה חזרה ממסעה בארצות-הברית, מסרה דין-וחשבון קודר ביותר על סיכויי תוכנית הרכש של יהודה ארזי. הבנו מדבריה, כי בעצם צפוי לתוכנית זו כישלון ואולי כבר נכשלה. עננת-דאגה כבדה ירדה על כל המסובים. לעתים רחוקות ראיתי את בן-גוריון כה מודאג - כמעט נחרד. הן עיקר מעשה הציוד של צבאנו המתארגן היה מותנה בקבלת הנשק לפי תוכניתו של יהודה ולפי לוח הזמנים שקבע. משלוחי הנשק הקל מציכיה - פרי מאמציו של אהוד אבריאלי - עדיין לא החלו להגיע לארץ ועדיין לא היה ברור מתי יתחילו להגיע. מייד פנה אלי בן-גוריון והציע שאצא מייד לאירופה לבדוק את המצב ולעשות את כל הניתן להיעשות כדי להחיש את משלוחי הנשק, שבהם תלוי עתידנו בפועל ממש - לחיים או למוות. כבר היה ברור, שעם צאת הבריטים, באמצע מאי 1948, תחל פלישת כל צבאות ערב לארץ. לא היה מקום להיסוסים ולהשהיות,

ונתתי את הסכמתי. סוכם כי יציאתי לחו"ל היא, "כמובן", לזמן קצר בלבד, אולי לימים מספר, וכי אין היא כרוכה בביטול תוכנית "הנגב", שאליה כוננתי, כמסופר לעיל.

למעשה, נשתהיתי אז באירופה למעלה מארבעה חודשים (חודשים גורליים!), שבהם הוטל עלי לרכז ולתאם את כל פעולות הרכש בחוץ-לארץ. התרכזתי במכונן ברכישת נשק בלבד, להוציא כל טיפול בציד אחר. ושוב התחלתי פועל במגע צמוד עם יהודה ארזי.

נבצר ממני להמחיש - ולו במידה כלשהי - את עומס האחריות הכבירה והאיומה שחשתי וחשו כל האחראים לרכש בימים הגורליים ההם. חשנו בעליל כי בהצלחתנו - או, חלילה, בכישלוננו - תלוי גורל המערכה בארץ, מערכה לחיים ולמוות, שבה ניצבים בקרב, מול אויב חמוש היטב, חברינו, אחינו ובנינו. יותר מזאת, כל עתידינו בארץ, ואף עצם קיומנו, היה מוטל על הכף. ידענו נאמנה שאנשינו יילחמו כאריות ושום קורבן ושום מאמץ לא יכבד מהם ולא ירתיעם - אך מה כוחם ללא הציוד ההכרחי, לפחות בנשק קל ומסייע, לעמוד מול האויבים הפולשים מכל עבר?

עמלנו ומיצנו את כל כוחותינו הגופניים והרוחניים שזכינו והמשלוחים הראשונים התחילו מגיעים לידי לוחמינו בדרכי הים והאוויר.

גם עתה, כשהנני מנסה להחיות בלבי את זכר הימים הגדולים והאיומים ההם, חולפת צמרמורת בחוט-שדרתי, ואני מתפלל שלא אוטל שנית לאחריות מעין זו, לתוך מאמץ מטורף של תחרות עם הזמן הדוהר, כשהמברקים והמכתבים-הפתקים המגיעים מן הארץ חמורים ומחמירים, דוחקים ומצליפים, והשאלה הגורלית, התלויה על ראשינו בימים ובלילות ללא שינה כמעט: היספיק הנשק ההכרחי להגיע במועד? היספיק?

אחזור למגעי עם יהודה. פגישתי עמו נתקיימה ימים ספורים לאחר בואי לחוץ-לארץ (הגעתי לפריס ב-23 במרס 1948). שמעתי מפיו את כל פרשת תוכנית "אטו". חששותי החמורים הפכו ודאות קודרת. נוכחתי שהתוכנית נפלה בנופלים ואין כל סיכוי ממשי להחיותה ולהגשימה. תפקידי הראשון - הקשה אך ההכרחי - היה לגמול את יהודה מתוכנית זו, לנתק אותו ממנה לחלוטין, כדי להפנותו לתוכניות אחרות שיש בהן ממש. לא קל היה הדבר ליהודה. הוא השקיע בטיפוח התוכנית ממיטב כישורנותו ותקוותיו, יוזמתו ודימויו. קשה היה לו להינתק מהקסם שבתוכנית הגרנדיזית, אך אני הייתי משוכנע, שהיה זה מקסם-שווא. המציאות האכזרית תבעה את שלה.

עתה, בהביטי לאחור, סבור אני כי יהודה עצמו כבר היה נכון להיוואש מתוכנית "אטו", וחסרה לו אולי רק הדחיפה האחרונה, שנמצאה לו בשיחותי עמו.

ואז נתגלה יהודה שוב בכל כושרו הגדול לתפנית חדה. אגב פעולתו בארצות-הברית נפגש וקשר קשרים עם סוחר-נשק בממדים בינלאומיים, פליט פולני, מן האצולה לשעבר, סוחר-הרפתקן, מבריש שמלאכתו בכך, ועם זאת בעל מושגי כבוד, אצילות והגינות "מקצועית". איש רב-תחבולות ומעוף היה, ובעל קשרים נרחבים בצרפת, בשווייץ ובאיטליה. יהודה ואותו סוחר נקשרו זה לזה לא רק בקשרי "עסק", אלא גם ביחסי הבנה וידידות: מצאו לשון משותפת. ולא ארכו הימים (ימים ממש) ועסקות חדשות נקשרו בצרפת, בשווייץ ובאיטליה והן שנתנו לצה"ל המתארגן את כל הנשק "הכבד" הראשון: התותחים של 65 מ"מ ואחר-כך של 75 מ"מ ואחרים! הטנקים הקלים של 12 טונות ואחר-כך גם ה"שרמנים", המרגמות של 120 מ"מ, וציוד צבאי אחר.

אך גם פעולתו של יהודה ארזי בארצות-הברית לא הייתה לריק. לאחר מאמצים נואשים, תחבולות אין-ספור והרפתקאות משונות ואדירות, היא נתנה לנו את שלושת מטוסי "הקונסטליישן" ואת עשרת מטוסי "הקומנדו" (46-C) הראשונים. ואלה, יחד עם מטוסי תובלה אחרים, שכורים, היוו את הרכבת האווירית שהטיסה מציחה לארץ נשק קל, פצצות-אוויר, מטוסי "מסרשמידט" מפורקים לחלקים, ועוד ציוד רב שהיה חיוני למערכה הגורלית. כן הושגו והוטסו לארץ, בזכות מאמצי יהודה בארצות-הברית, שלושת "המבצרים המעופפים" B-17.

לא קלה ולא חלקה כלל הייתה הפעם עבודתי המשותפת עם יהודה ארזי. הוא נפגע קשה מכישלון תוכנית "אטו" ולא השלים עם העובדה, שלא הוא היחיד המצייד את צבא הגנה לישראל. הרוב המכריע של הנשק הקל (רובים,

מקלעים, תחמושת קלה, וכו') וכן מטוסי הקרב הראשונים, ה"מסרשמיטים" - בלשון הימים ההם, "סכינים" - הגיעו מצ'כיה תודות לפעולתו המבורכת של אהוד אבריאלי. בנסיבות אלה חייב הייתי להתיר סבכים רבים לגבי העדיפות בשימוש בספינות תובלה ובבעיות כספיות אחרות. קשה, כמעט אי-אפשר, היה ליהודה לכוף את אופיו המרדני-הפרטיזני למרות כלשהי, ולא פעם הגיעו הדברים להתנגשויות קשות בינו לביני, קשות לו וקשות גם לי. עם זאת זכאי אני, דומני, לומר, כי גם בתקופת זו של מתח עליון לא הופרו, ואף לא הועבו, מעולם יחסי הידידות והחיבה שרחשנו איש לרעהו.

אזכיר אפיזודה אחת. משלוח של נשק חיוני הגיע למרסייל ועמד לפני הטענתו על אונייה, שיהודה התקינה לכך. צרפת כולה - ומרסייל בכללה - רחשה סוכנים בריטיים. דבר המשלוח הגיע לידיעת שלטונות-הביטחון הצרפתיים והיה חשש שהוא יעוכב, ומאחר ששמעו עשוי להגיע לאוזני הבריטים הבולשים ומרחרחים בכל, ומי יודע מה יהיה גורלו. היו לאנשי "המוסד לעלייה" קשרים מצוינים וידידים נאמנים ב"חלונות הגבוהים" בפריס. וניה הדרי (אז פומרנץ), שאליו הגיעה הידיעה מחוגי ידידי הצרפתיים, שכנע אותי שרק אם נבוא בדברים, ומייד, עם השלטונות הצרפתיים המוסמכים, תותר ההטענה על האונייה ללא עיכובים.

אצתי למרסייל וסיפרתי זאת ליהודה. הוא התגעש - ההוא יזדקק לעזרת "המוסד לעלייה", אותו מוסד אשר תמיד דן אותו ברותחים? הסברתי לו בנחת, כי אין כל בררה וכי אסור לנו בתכלית האיסור לסכן את המשלוח. הוויכוח החריף עד שפלט יהודה ברוגז מופגן:

"אם כן, אתה נוטל על עצמך את מלוא האחריות לתוצאות".

השבתי בלא הרם קול, כי מובן מאליו שאני מקבל עלי, ללא סייג, את מלוא האחריות כולה. ואכן, בעזרתו של וניה הדרי, נעשו הסידורים הדרושים עם השלטונות המרכזיים בפריס ועם שלטונות-הביטחון הצרפתיים במרסייל, והמשלוח הועלה בחיפזון על האונייה בטרם תגיע הידיעה לאוזני הבריטים. האונייה נותקה מהרציף והפליגה - בעיני ראיתה בלב-ים, שטה במלוא הקיטור - והמשלוח הגיע בשלום לארץ.

"הקש ששבר את גב הגמל" הייתה תביעתי הנמרצת (וממנה לא הייתי נכון לזוז כחוט-השערה) כי כל הנשק העומד להירכש ייבדק מראש בידי מומחים טכניים מן הארץ, נוסף על בדיקת המומחים הנוכחים שנערכה במקום הרכישה.

בתקופת הרכש הראשונה לא הקפדתי על כך. כל כלי העשוי לפלוט כדורים או פגזים היה כשר לרכישה, אך כשנתמלאו הצרכים הראשונים, הדוחקים ביותר, תבעתי אולטימטיבית מכל הנוגעים בדבר, ויהודה בכללם, שלא יירכש דבר עד שלא נבדק בידי מומחה.

אך גם זאת לא יכול יהודה "לעכל". הוא טען, כי אפשר להסתפק בהחלט במומחים הגויים שבהם הסתייע וכי הבאת מומחים נוספים מן הארץ תסרבל את הפעולה והיא אף עשויה להוות סכנה ביטחונית. לאחר תקופת-מה הגיעו יחסי עמו לכלל משבר גמור, והוא סיים את עבודתו וחזר לארץ מר-נפש. קשה, קשה מאוד, היה הניתוק גם לי. אך לא ראיתי עצמי רשאי לנהוג אחרת. כך גזרה עלי אחריותי ולא הייתי נכון לוותר בשום פנים. טראגית ממש הייתה פרישתו של יהודה מפעולת הרכש, אך בלתי-נמנעת. נאלצתי לקבוע סידורים חדשים להמשך תקין של הפעולה, ואין צריך לומר, שיהודה סייע במיטב יכולתו לקביעת הסידורים החדשים.

בן-גוריון, שלפניו הביא יהודה את עצמותיו, ראה את תביעתי כטבעית וכמוצדקת.

כך פרש יהודה מעבודת הרכש בפברואר 1949 - לאחר תקופת עבודה סוערת, מבורכת ומצילה.

"אם צה"ל עמד בניצחון במלחמת הקוממיות, מעטים נגד מרובים, יש ליהודה ארזי חלק לא קטן בפלא-אדיר זה", כתב בן-גוריון מייד לאחר פטירתו של יהודה ארזי.

לאחר קום המדינה ולאחר שפרש מעבודת הרכש, עמד יהודה על פרשת-דרכים. הוצעו לו תפקידים שונים במנגנון המוקם במדינה, אך הוא התחמק מלקבלם, בהלצה או בחצי-הלצה. מן-הסתם חש, בתוך-תוכו, שלא יוכל למצוא מקומו במסגרת מוגדרת, פורמלית, ופרש לחיים פרטיים.

היינו נפגשים - אך לא תכופות - על כוס תה, ותמיד מתוך חיבה וידידות רבה. יחסינו האישיים לא נשתבשו כלל עקב פרישתו הסופית מעבודת הרכש, פרישה, שלכאורה היה עליו לראות אותי כגורמה הישיר.

מפעם לפעם הייתי שואלו במה ישלח ידו - והוא התחמק מלהשיב, בעצם גישש. לתימהוני, נודע לי באחד הימים, שיהודה משקיע עצמו בהקמת המלון "רמת-אביב". מוזר היה הדבר בעיני. יהודה ארזי - והקמת בית-מלון (ויהא גדול ומודרני) וניהולו!

שוחחתי עמו בנושא זה, פעמים ברצינות ופעמים דרך הלצה, ואף "קנטרתי" אותו על "הלוקאנדה" (מלון בערבית. לוקאנדה נוסח ערב לא הייתה מעוררת בנו אסוציאציות נעימות ואסתטיות) שהוא עומד להקים. במשך שנים, כשהייתי פונה אליו בטלפון, הייתי מכנה אותו דרך קנטור שבחיבה בשם חיים ברוך (שם בעל מלון "מפורסם" מימי העלייה השנייה, מלון שלא הצטיין כלל וכלל "ברמתו"). הוא קיבל את הדבר ברוח טובה, כשהוא מלגלג במקצת על השגותי ה"קרתניות". הוכחתי על פניו וטענתי, שאם כבר בחר באורח-חיים "פרטי", מן הדין שיתרכז בהקמת מפעל-תעשייה, שיש בהם משום יצירה וייצור. אך הוא בשלו. הוא חזה עתידות גדולים לענף התיירות והמלונאות בארץ ואכן הוכח במשך השנים כי ראה נכחה. הוא ראה עצמו כאחד החלוצים בשטח זה של מלונאות מודרנית בארץ, וחלם כי לאחר שישלים את הקמת מלון-טיפוחיו "רמת-אביב" ימשיך בהקמת שרשרת מלונות במקומות אחרים בארץ (בירושלים, בהר-הכרמל, בראש הר-מירון, וכו'), ואת כל כישרונותיו, כוח-המצאתו, הברקותיו, דמיונו ויכולת-הריכוז שלו שיקע ללא שיור בהקמת המלון, שבנהו וכווננו מהמסד ועד הטפחות, כשידיו כמעט ריקות. לא קלה הייתה דרכו בהקמת מפעלו החדש, על מכשולים לאין-ספור היה עליו לגבור, אך ממלאכתו לא חדל. במשך שעות יכול היה לספר בהתלהבות פרטי פרטים על תוכנית המלון, על החידושים ואף על הקישוטים שיכניס בו.

לא אומר שהדברים שבו את לבי. פעמים אף "אנס" אותי יהודה לבקר בשטח, בבניינים ובביתנים בהיבנותם, כשהוא מפרט ומאדיר אתי כל מעלותיו וחמודותיו של מלון העתיד "רמת-אביב".

צר היה לי לראות את יהודה מצמצם עצמו דווקא במפעל זה, ועם זאת התפעלתי מיכולתו הנפשית לפרוש בתפנית חדה מכל עברו ולרכז עצמו במפעל חדש של בניין. רבים מ"מי שהיו" לא עצרו כוח לעשות זאת והיו מהלכים שבורים, מרי-נפש, "מקופחים", גדושי טענות ותרעומות, מייללים ומקוננים. לא כן יהודה. עמד לו כוחו להתחיל במשהו חדש. היה בו ונשמר בו יסוד של בנאי יוצר - בעצם, של בנאי-אמן נועז.

לפתע - היה הדבר בסוף שנת 1958 - נודע לי כי יהודה נפל למשכב וכי הוכנס לבית-החולים "אסותא". אצתי לבקרו. כמוני עשו חברים וידידים אחרים.

יהודה היה עדיין במלוא כוחות-נפשו העירניים, נתון בבדיקות ומקווה להחלים במהרה ולחזור לעיסוקיו. ואכן, דומה היה לפרקים שהוטב לו. מפעם לפעם גם התאושש וחזר לביתו ולעסקי מלונו.

רק לאט-לאט נגלתה כל חומרת מצבו והתברר כי אפסה כל תקווה. ראינוהו דועך לעינינו.

לא על נקלה נכנע יהודה לגורלו. הוא רצה בחיים. הוא גייס את כל כוחות-נפשו, את כל עוצמת הרצון שבו, להילחם במחלת הממארת, להיאבק על חייו. הוא נאחז בכל תקווה, בכל אשליה. ניסה להשלות את עצמו ואת ידידיו. בני משפחתו הקיפוהו במלוא אהבתם ודאגתם. טובי הרופאים טיפלו בו במסירות עילאית. ידידיו הרבים, מחוגים שונים ורחוקים זה מזה, שאלו יום-יום לשלומו. אך ידי כל אלה קצרו מהושיע.

ביקורי אצלו תכפו. אני וחברים קרובים אחרים שקדנו להעניק לו את המעט שהיה בכוחנו להעניק - את מיטב חיבתנו, אהבתנו והוקרתנו, ככל שהיה לאל ידינו.

פעם נזדמן לי לבקרו בשעות של הקלה כלשהי. היינו מסובים, כשהוא ישוב בכורסה, עונד עניבה מהודרת, כאשר אהב. היינו מבליים יחד שעה קלה או ארוכה, גומעים תה, נזכרים בעבר, ויש ומפליגים גם לעתיד. הוא רצה להאמין, כי כוחותיו עוד ישובו אליו, כי עוד יחזור לפעילות ועוד יפרוש מחדש את כנפיו. יום אחד, ברגע של התאוששות, הפליט: "כשאבריא אתמסר כולי לעניין יהודי רוסיה. זהו עסק בשבילי". אך מבע-פניו כבר לא היה כבעבר ולשונו כבדה מאוד.

פעם אחת עשה מאמץ רב - מאמץ מיוחד - והגיע בחברת אחותו אסתר, אשר אהב והעריץ, לדירתנו. בקושי עלה במדרגות הבית, אך היה מאושר שהגיע אלינו, ואף הביא צרור פרחים לשמחנו. התחבקנו. כולנו ניסינו לעודדו והתאמצנו להעמיד פנים שמחות. אך המחלה כבר העמיקה בו ופשטה בגופו. את רגליו גרר בכבדות. חרדנו מאוד כיצד ירד במדרגות, אך הוא ביקש שלא נסייע לו.

(אחותו זו של יהודה, אסתר טננבאום, נולדה ב-1904 בורשה, סיימה לימודיה בגימנסיה בלודז' שבפולין ופנתה למדעי-הטבע. לפני עלותה לארץ (ב-1934) עבדה כעוזרת מדעית באוניברסיטת ברלין. ב-1936 הצטרפה לסגל המדעי של האוניברסיטה העברית והתמסרה לחקר הסרטן. פרסמה עבודות-מחקר רבות וזכתה להערכה גבוהה בקרב מומחים. אך מלבד זאת היה לה עניין עמוק בענפי מדע ותרבות שונים: מוסיקה, ציור, פיסול, זואולוגיה, בוטניקה, סוציולוגיה ועוד. אסתר הייתה אישה מופלאה, יפת-מראה הייתה ואצילת-רוח, ולא מצאה דרכה לבנות לה משפחה משלה. את יהודה אחיה סעדה בחוליו בתמצית כוחותיה הפיסיים והרוחניים. יחסי אהבה, הערצה ואצילות שררו ביחסים שבינה ובין יהודה. נפטרה בהתקפת-לב, באלול תשכ"ג (1963).

הד-מה ליחסו הנלבב של יהודה אל אחותו אסתר ואל שאר בני משפחתו נשמע מקטע מכתב שכתב אל הוריו מורשה (באוגוסט 1937): "... ימים אחדים הייתי עם אסתר וטוביה (אחיו). המתארים אתם לכם אותנו בצוותא חדא? זהו עונג. ובא אני אליכם בטענות על שלא הולדתם תריסר בנים ובנות. ואולי עוד לא עבר הזמן? אל תתאדמו? ... רותי (בתו) ... ילדה זאת זהו האושר שלי ...".

יום אחד נתכנסנו אצלו, כמה חברים ותיקים, והענקנו לו בדירתו את אות "ההגנה", כיוון שנבצר ממנו לקבל את האות בטכס-ההענקה הפומבי. לרגעים מספר היה מאושר ועיניו אורו.

ואולם ייסוריו גברו והלכו. יש שהיה משרבב מילים לועזיות לתוך משפטים עבריים. קשה היה עד לכאב לשמוע את יהודה מגמגם, מתקשה בהיגוי משפטים ארוכים או מילים מרובות-הברות. כתב-ידו הבהיר, העגול והנמרץ, נסתרס לבלי הכיר. אף אש-התמיד שדלקה בעיניו, שלא ידעו מנוחה, דעכה והלכה. "ראו מה היה לי, מה עולל לי גורלי", אמרה כל יישותו.

עוד היו לו רגע של שמחה זוהרת כשילדה בתו את נכדתו הראשונה ושעה של סיפוק עמוק ואושר כשראה את בנו לובש מדי צה"ל.

אך גורלו כבר נחרץ.

בשבועות האחרונים כבר הכיר בקושי את הסובבים אותו ואת הבאים לבקרו. בט"ז באדר א' תשי"ט (סוף פברואר 1959) הוציא את נשמתו והוא בן חמישים ואחת. רק בן חמישים ואחת.

רבים מאוד, רבים ושונים, הלכו אחרי מיטתו. את דרכו האחרונה עשה על-גבי עגלה שהותקנה על כן תותח מתותחי צה"ל.

ה"הגנה" - ארגון ההתגוננות הלאומי בטרם מדינה, שהקים לו העם הקטן המתגבש והולך בציון, כדי לעמוד על נפשו ולהגן על כבודו, על פרי-עמלו ועל חזונו - הייתה מורכבת מיסודות ומאנשים שונים, לעתים זרים ורחוקים, ואת כל

אלה חישיקה בחישובים של אחווה, של אחריות ונאמנות, וכפפה למטרה הלאומית העליונה. אחד מיוצאי-הדופן שב"הגנה", מהמיוחדים שבמיוחדים בשורותיה, היה יהודה ארזי. לא רק מראהו, אלא גם הילוכו היה מיוחד. מבט עיניו הגדולות היה עז ושפתיו לרוב קמוצות מריכוז.

מרבית צדדים וגוונים הייתה אישיותו; הליכותיו ואף דרך-חשיבתו רחוקים היו משגרה - על-פי רוב ההיפך משגרה. יסודות שונים - פעמים מנוגדים - שכנו בנפשו, שלא ידעה מרגוע.

נגלו בו כישרונות מזהירים - ועוד יותר מזה, ניצוצות והברקות - בשטחי לימוד ומעשה ומחשבה שונים: עוז-רוח הגובל בחוצפה; ביטחון עצמי מופלג; כושר-התמצאות מהיר כבזק ותושייה מפתיעה; אהבת ההרפתקה; צירוף נדיר של דמיון עז עם חושים מעשיים ומציאותיים.

הוא ניחן גם ביצרים עזים שבעזים, שלעתים היה לו לעצמו קשה להשתלט עליהם. ואת כל אלה כפף מתוך הכרה ובכוח-רצונו - וקרוב לוודאי, בכוח החינוך השלם שקיבל בבית-אבא - למטרה העליונה ששירת.

אל דרכו בשירות העם הגיע בדרך פשוטה וישרה - כמעט פרימיטיבית. בדרכו זו שבה דבק בכל נפשו ובכל מאודו, לא ידע היסוסים והרהורי-תשובה, פקפוקים וסתירות. אינסטינקטים יהודיים פשוטים, בריאים ושלמים, שכנו בקרבו והנחוהו בדרכו. תפיסתו הציונית-הלאומית הייתה פשטנית. בתום-לב השיב פעם כשנשאל, מדוע לא הסתפח לאחת המפלגות הציוניות: "אני יהודי של מפלגת עם-ישראל". בפיו לא היה בדברים אלה אבק של מליצה - הם ביטאו את אמתו.

לא פעם הצגתי לעצמי, וכן, בחצי-הלצה ובאבק-קנטור גם ליהודה, את השאלה, מדוע, בעצם, לא הסתפח לתנועה הרוויזיוניסטית. הן לפי כל דרכו ותפישתו ה"פשטנית", ה"מוניסטית", היה לכאורה קרוב אליהם.

יהודה כמעט נפגע משאלתי זו. פניו היו מתכרכמים ממש כשהייתי שואל אותה. הוא בז ללהגם, לדיבוריהם המפוצצים והריקנים, לרברבנותם, לאפסות כוח-היצירה שלהם. ועמוק-עמוק קיננו בו החינוך לאחריות לאומית והבנת ההכרח הגמור בקבלת דין המרות הלאומית המוסמכת. לכאורה, היה מטיח לעתים ביקורת קטלנית על מוסדות היישוב והציונות, על קוצר השגותיהם, מיעוט העזתם, דלות מעשיהם והמעצורים שהניחו בדרכם של המעייזים. אך בסופו של דבר היה מקבל את הדין - מהכרה ולא מתוך כניעה. הוא הלך בשבילו המיוחד ועם זאת לא פרש מעולם עם הפורשים למיניהם. יותר מכך: כל מהותו נגדה את הפרישה והתקוממה נגד הפורשים.

יראת-כבוד עמוקה, אמיתית, הייתה בו לאישים דגולים בתנועת העבודה, שחש והכיר במעלתם האנושית, האינטלקטואלית והמוסרית. כזה היה יחסו לברל כצנלסון, למאיר רוטברג ואחרים, הגם שעולמו הרוחני היה רחוק כל-כך מעולמם. אגב, יש משמעות לעובדה, כי גם ברל מצא עניין בחברתו של יהודה. לא קשה היה להבחין, כי בתוך-תוכו יש ביהודה ארזי רגש-התבטלות כלשהו בפני אישים אלה. התפלאתי ושמחתי כשהבחנתי, כי יש לו יחס של הערכה עמוקה הגובלת בהערצה כלפי אנשים כשבתאי לוזינסקי. הבחין יפה בין מרבי-מלל ומפייחי-מליצות ובין העושים מעשים של ממש ושוקדים על עיקרם של דברים - ויהיו מעשיהם אשר יהיו, אם גדולים ואם צנועים.

(שבתאי לוזינסקי - מבחירי החלוצים של העלייה השלישית. נולד ב-1897 בעיר בוברויסק, חלוש בגופו מנעוריו, אך ניחן בכוח רצון עז. חישל את אופיו וקבע את דרכו בחיים מתוך מאמצים רוחניים ולבטים עמוקים, ובכל דרך-חייו שמר על תום-רוחו. עלה לארץ בסתיו שנת תר"פ (1920), התמחה בעבודת הבנייה והאבן ואחר-כך נספח כמתיישב למושב עטרות מצפון לירושלים והיה מהנושאים בעולו.)

בסוף שנת 1945 יצא לאיטליה והתמסר, כל-כולו, לטיפול בפליטים במחנותיהם ולסיוע בעבודת הבריחה וההעפלה. במחנות-הפליטים נודע בכינוי "שמעון". היה מקובל ואהוב על כל אלה שפגש בדרך עבודתו. נספה בתאונת דרכים באחד מלילות הערפל של אמצע ינואר 1947 לא הרחק מרומא. בכל מקום היותו התבלט בכוח סגולותיו האישיות (ובמאור פניו).

ואולם מיוחד שבמיוחד היה יחסו לאלהיו גלומב. לפניו היה יושב כתלמיד לפני רבו. ביחסו לאלהיו היה משהו מיחסו של חסיד ל"רבי" שלו. אכן, גם כאן לא ראיתיו מעולם נוהג מנהג "חסיד שוטה". אדרבה, הוא חלק על רבו, התווכח והתמודד עמו, ואף התלוצץ בטוב-לב על חולשותיו האנושיות של אלהיו. אך עמוק-עמוק קיננה בו הכרת עליונותו הרוחנית והוא קיבל באהבה את סעוד הרוחני, את עצתו-הדרכתו ואת מרותו. שנים התגוררו השניים משני עברי רחוב תל-אביבי אחד (שדרות רוטשילד) ויהודה בילה שעות ארוכות, בייחוד בלילות, בחברת אלהיו ובני משפחתו. מחזר היה אחר מרות אמיתית, הנאצלת מעליונות אנושית ורוחנית, ולפני מרות כזאת כפף את צווארו המרדני. מעולם לא מצא סיפוק ומרגוע בקבלת מרות פורמלית.

יהודה היה בעל ניסיון עצום ומגוון בשטחי חיים ופעילות שונים ומשונים. כספוג ספג דעת אנשים ועניינים מניסיונו ב"הגנה", במשטרה, בבולשת ומעבודתו בחברת "פרדס". בכל מקום בארץ ובעולם ובכל חברה מצא את מקומו ואת ידידיו. הוא ידע למצוא מסילות אל לב אנשים שונים ואף רחוקים וזרים, ולעתים "מפוקפקים": הרפתקנים, מברחים מקצועיים, סוחרים שאינם מקפידים על כללי היושר, וכיוצא באלה. מכולם השכיל להפיק את מלוא התועלת לעניין שלפניו, ואף ידע להצית בהם זיק של אידיאליזם ואהדה לענייננו. למבצעיו נעזר במלוא ניסיון-החיים שלו ובידיעתו את נקודות-התורפה של בני-אדם - בראש-ובראשונה, כמובן, של מתנגדים או של אויבים. כישורו להוליך שולל את הצד שכנגד היה מבריק ומפתיע. "ידעתי את מנהגם של האנגלים: דבר שנעשה אצלם שגרה, מזניחים אותו" - ואת החולשה "הפסיכולוגית" הזאת ידע לנצל עד תום.

בלי לנסח זאת במילים, גילם בכל מהותו ומפעלותיו ו"תעלוליו" מעין "דוקטרינה" על יתרון היחיד הנועז, או יתרון חבורה קטנה של נועזים המתמכרים כליל למשימה, במאבקם עם מכונה גדולת ואדירה - אפילו עולמית - אך מסורבלת, חלודה, גולמית ובלתי-גמישה, מכונה שחלקיה אינם מתואמים ואבר אחד שלה מכשיל את משנהו, בשוגג ולפרקים אף בזדון.

אנחנו, חבריו המבוגרים, קיבלנו רובנו את המחותרת והמאבק כהכרח שלא יגונה וכן, כמובן, את כל החובות החמורים המשתמעות מהם. אך הוא, יהודה, "שש אלי קרב", אהב את ההרפתקה כשלעצמה, הייתה בו אהבת ה"מקצוע" - דבר שהיה זר לרובנו. הוא חיבב את "המשובה" שבהרפתקה, את הטעם החריף שבהסתכנות. הוא אף נטה מאוד לפעילות בלילה ולמבצע-לילה. היה משהו מיסוד האמנות בנפתולי מבצעיו והרפתקאותיו, שבהם גילה ביטחון עצמי שופע ותודעת עליונות על מתנגדים ועל אויבים.

לא פעם היה "מסתבך" ודומה שנופל בפח. אך בעיצומה של הנקודה הקריטית היה מוצא מוצא - בתושייה מופלגת ובברק אימפרוביזציה. על-ידי שינוי תכסיס, על-ידי תמרון זריז ומפתיע, היה נחלץ מצרה; ויתר על כן, יש שהיה הופך מצוקה, ואפילו מצב-אסון, לנקודת-מפנה לקראת הצלחה, זינוק קדימה, ואף ניצחון.

בפעולתו ניחן יהודה במעוף ובדמיון פורה. דומה היה לפעמים שדימונו מרקיע אל מעבר למציאות, אך הוא לא הלך שבי אחרי הזיות-שווא ולא רעה רוח. יום אחד, בעצם המצב הקריטי בפעולת הרכש, קיבלתי מכתב מבן-גוריון (מ-11 באפריל 1948), ובו המשפט הבא: "התייאשתי מיהודה. אינו מסוגל להבחין בין דימיון לעובדה".

לא קיבלתי אז את דעתו של בן-גוריון, וחששותיו לא נתאמתו. מאמציו של יהודה לא היו לשווא, וסופם שהביאו לנו את כל הנשק "הכבד" בימים קובעי-גורל. הנשק הגיע ברגע האחרון - והציל.

"עקב-אכילס" של יהודה היו יצריו העזים והאמביציה האישית שלו, שהיו קרובים לפרקים להעבירו על דעתו; נטיותיו ה"דיקטטוריות"; יחס הביטול והזלזול שהתייחס, ללא כל יסוד, לרבים אחרים, שעשו אף הם מלאכה גדולה וטובה באותם שטחים שבהם פעל, בשלב מסוים אף הציע להפסיק את כל פעולתו של אהוד אבריאל בצ'כיה ולשים את כל מבטחנו בתוכניות הרכש שלו (ד' בן-גוריון דחה נחרצות הצעה זו של יהודה, ובדין דחה). בנפשו לא השלים יהודה עם העובדה כי משלוחי-הנשק הראשונים מצי'ה הקדימו להגיע לארץ, לפני משלוחיו שלו, לגביו היה זה אך טבעי - יתר על כן, הכרחי - שהוא יהיה הראשון והמקדים.

כבר ציינתי שנוסח זה של "אני ואפסי עוד" לא היה לרוחי. אך כזה היה האיש ואי-אפשר היה לשנותו. בכל יכולתנו טרחנו להפנותו לערוץ של פעולה חיובית ו"להשליטו" על שטח-פעולה שבו יהיה עצמאי ככל האפשר וחופשי בקביעת עוזריו. יהודה לא יכול לשאת התערבות בפרטי הביצוע; והאמת היא, שגם לא היה הכרח בכך. יהודה ידע להשקיע עצמו בכל נושא שטרח בו ובכל שטח משטחי פעולתו. כל דבר חי לעומקו: תחילה את מבצעי הרכש או ההעפלה הקובעים גורל, ולבסוף - את הקמת ילד-טיפוחיו, המלון "רמת-אביב", וכך ידע להשתקע גם בפתרון חידת-תשבץ ואף במשחק-קלפים. בהיותו בבידוד ("ב"סליק") השתקע, כמסופר, בארכיאולוגיה של ארץ-ישראל, אך הייתה לו זיקה גם למתמטיקה, וכן עניין וכושר-המצאה בשטחי הטכניקה, הימאות, והמסחר. בתכנון מבצעים, דרכי הסוואה וזיוף תעודות לצורכי הפעולה הייתה מחשבתו מדויקת בתכלית - מדעית, כמעט מתמטית. בשטחים אלה ניחן בצירוף בלתי-רגיל של חריפות וכושר-ניתוח, תחושה וכושר-אימפרוביזציה.

ככל אישיות חזקה חיבב וקירב אנשים שהעריצוהו וראו בו "ראש" ו"זקן", אך הוא היה הרבה יותר מ"ראש-כנופיה". בלה-ספציה גילה, כמסופר, כושר-מנהיגות אמיתי. הוא חיבב סמלים וידע את כוחם להלהיב אנשים והמונים (בימי עיסוקו בהעפלה הרבה לצור סמלים - בהתקנת "תעודות-עלייה", בהטבעת מדליות, שבהן חקק את המילים "ושבו בנים לגבולם", וכו').

הוא היה בעל רגש, ואף נוטה לרגשנות, לעתים עד לדמעות, למראה דבר שנגע אל לבו באמת. הוא אהב פרחים, ובכלל דברים יפים, וגם תלבושת נאה (וזאת, בניגוד לטעמנו ה"פלחיי"). ילדים אהב אהבה רבה - את ילדיו הוא וילדים בכלל. את בני גור חיבב ופינק. גור היה ילד בריא ויפה, מלא חיים וכוחות פורצים. משובותיו לא ידעו סייג. פעמים, בשעת "דיון רציני" בחדרי, היה פורץ כפרץ-רוח, ועד שפנינו כה וכה היה מעניק לנו ממעשי-הלהטים שלו. אחד מלהטוטיו היה לעלות ולטפס באמות הדלת הפתוחה, כשרגליו היחפות מפושקות וידיו נאחזות כלשהו באותן האמות; עלה וטיפס, עד שנתקל ראשו במשקוף; ובטרם תפסנוהו היה מדלג למטה וחומק מידינו. "זריז כקוף", היה יהודה אומר בהשתאות ובחיבה, כשעינינו נוצצות וצחוקו המידרדר והמידבק מטלטל את כל גופו - וכשיהודה היה צוחק, היו לא רק פניו צוחקים, אלא כל יישותו.

ומלבד כל אלה היה יהודה, כאמור, איש רעים להתרועע. פעמים היה מאחר שבת בחברת רעיו ומכריו, שומע ומספר "צייזבאתים" עד אשמורת הבוקר. אמן היה בסיפור מעשים שהיו, כשמציאות, דימיון והומור טוב, ופעמים גם סרקזם משמיד, משמשים בסיפוריו בערבוביה משעשעת. היה בו כושר לחיות דברים עד תומם וליהנות מהם, וכושר מיוחד לראות ולחיות את המומנטים הקומיים והמשעשעים, שבמצבים המסוכנים והמסובכים ביותר שבעלילות חיינו וחיי חבריו, ולספר עליהם, כשבסיפוריו שזורה נימה של השראה אמנותית כמעט. אך לעתים, בעצם שמחת החיים, המשובה והשעשוע, היה חוט של עצבות נמשך על פניו ועל כל יישותו; כאילו חש שלא תמיד מצא פטישו סדן.

והנה מעיין עצום זה של חיים סוערים ופורים, של שמחת מאמץ, עשייה, ששון-חיים ודריכות להיאבק עם מכשולים, דלל לפתע. הסערה שככה וקמה דממה.